

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Bunkeya et ses chefs: évolution sociale d'une ville précoloniale (1870 - 1992)

Kalenga, P.C.

Citation

Kalenga, P. C. (2014, April 30). *Bunkeya et ses chefs: évolution sociale d'une ville précoloniale (1870 - 1992)*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/25713>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/25713>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/25713> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Kalenga Ngoy, Pierre Célestine

Title: Bunkeya et ses chefs: évolution sociale d'une ville précoloniale (1870 -1992)

Issue Date: 2014-04-30

Samenvatting

Bunkeya en zijn *chiefs*: De sociale evolutie van een prekoloniale stad (1870-1992)

Dit proefschrift bestudeert de autochtone bevolking van de regio van Bunkeya, vanaf de tweede helft van de 19e eeuw tot aan de postkoloniale tijd. De sociale geschiedenis van Bunkeya past in het veld van de stedelijke en rurale geschiedenis van sub-Sahara Afrika, in het bijzonder waar het gaat om de bestudering van prekoloniale steden in Afrika. De geschiedenis van Bunkeya past eveneens in de politiek-administratieve koloniale geschiedenis van Afrika, van Congo in het bijzonder. Bunkeya, gecreëerd als een reactie op de behoeften van de langeafstandshandel, heeft een aantrekkingskracht ontwikkeld voor de gehele regio. Concreet gaat dit proefschrift over politieke, economische en sociale veranderingen van Bunkeya, vanaf de vestiging van de stad tot aan de regeringsperiode van *Mwami* Godefroid Munongo, de laatste *chief* die een ander aanzicht aan deze stad heeft gegeven. Dit werk bestudeert de socio-culturele interactie die in gang is gezet door de installatie van de Sumbwa met M'siri, missionarissen en de koloniale administratie, ambtenaren en autochtone *chiefs*. De geschiedenis van een begrensd gebied zal worden beschreven over een lange tijdsperiode: hierdoor is het mogelijk om conclusies te trekken over mentaliteitsveranderingen van hedendaagse groepen.

De opkomst van het Yeke commerciële rijk heeft de autoriteit en de macht van de Kazembe op het economische vlak uitgeroeid, alsmede de autochtone bevolking teruggedrongen tot een staat die grensde aan slavernij, aangezien zij buitensporige heffingen aan de *Mwami* moesten betalen. De traditionele economie lag daardoor in puin. De Yeke intrusie heeft het verval van de economische structuren van de gehele regio in gang gezet. De politiek van de nieuwe heerser heeft tevens de oude socio-politieke en vooral economische structuren van de Lamba en Lemba verwoest.

Op economische en commercieel gebied is Bunkeya een bloeiende agrarische plek geworden. M'siri heeft grote plantages opgezet om de karavanen die door zijn hoofdstad heen trokken te bevoorraden. Bunkeya werd bij uitstek het commerciële centrum van het rijk, het centrum van de polarisatie en focalisatie van commerciële uitwisselingen. Het hof monopoliseerde niet alleen de langeafstandshandel maar ook de aankoop en de export, na de Swahili te hebben verdreven. Alle handelaren werden verwelkomd door de *Mwami*.

Op sociaal en cultureel gebied werden geleidelijk aan contacten gecreëerd tussen de lokale bevolking en de nieuwe migranten door middel van huwelijksbanden. Uitwisselingen tussen de ene groep en de andere brachten transformaties te weeg die een teken van de interne dynamiek van deze samenlevingen waren. Bevolkingsgroepen die overal vandaan kwamen namen de autochtone taal over, het Kisanga. Bunkeya bevatte ook veel culturele associaties zoals van jagers, waarzeggers, smeden en typische Luba culturele instituties zoals de '*Butanda*'. In Bunkeya was sprake van een opmerkelijk vermogen tot assimilatie en een opmerkelijke snelheid waarmee een nieuwe culturele synthese werd bewerkstelligd.

Na M'siri's dood hebben de Yeke hun hoofdstad verlaten. Hierdoor verloor Bunkeya zijn economische, politieke en sociale belang. Dit voormalige centrum werd een soort woestijn, waar louter nog oude mensen en invaliden woonden. De opvolger van M'siri,

Mukanda Bantu, stelde zich in dienst van de blanken en vestigde zich in Litupishia vlakbij Lofoi. Mukanda Bantu stelde zich, samen met alle Yeke strijders, op aan de kant van Brasseur, en daarna Verdick etc., in campagnes die erop gericht waren de hele regio te veroveren. De Yeke werden daarom door de Europeanen gezien als openstaand 'voor de civilisatie'. Zij stichtten een groot dorp, het meest bevolkte dorp van de regio.

Met steun van protestantse zendelingen hebben de Yeke scholen met enthousiasme begroet en hebben zij in hun dorp een instelling voor massaonderwijs opgericht. Zij namen ook deel aan activiteiten van de opkomende mijnindustrie in hun regio. Na 1906, als gevolg van de slaapziekte die de bevolkingsgroepen van de regio te gronde richtte, waren de Yeke gedwongen om Bunkeya te heroveren, terwijl zij hun voormalige dorpen achterlieten. Mukanda Bantu stierf in 1909 en de Yeke troon werd overgenomen door zijn jongere broer Kitanika.

Mwenda Kitanika heeft zich als taak gesteld om Bunkeya opnieuw op te bouwen, hij zette de fundamenteën voor een nieuw dorp op, met goed gemarkeerde wegen en in navolging van de wijken die onder M'siri hadden bestaan. Deze herstructurering van de stad Bunkeya bracht veranderingen te weeg in de organisatie van wijken. De hoofdrol in de wijken werd niet meer gespeeld door de *Bagoli*, maar door mannen die zich aan het hoofd van de structuur bevonden, die Kitanika had gekozen uit de groep van oude compagnons van M'siri en Mukanda Bantu. In de wederopbouw van deze stad werd de Yeke soeverein ondersteund door de koloniale macht ter plekke. De vestiging van de Benedictijnse missie in Bunkeya in 1926 leidde tot de introductie van vele sociale voorzieningen, zoals onderwijs, medische zorg en sociale assistentie. De ideologie overgedragen door de missionarissen heeft niet op een significante manier bijgedragen aan veranderingen van de rurale wereld van Bunkeya. Zeker, de lokale elite die tot op deze dag de trots van Bunkeya is, is geformeerd door de missionarissen. Het moet gezegd worden dat deze definitie van 'ontwikkeling', die gaat over vooruitgang en verandering, een gemeenschappelijke deler nodig heeft tussen partners, een soort affiniteit of gevoel van culturele eenheid. Een school, een kerk, een cooperatief, zijn toch tekenen van vooruitgang, die vroeg of laat, of men wil of niet, veranderingen teweeg brengt in de originele cultuur. Het leven in Bunkeya, gedurende de hele koloniale periode, heeft gedraaid om religieuze missies in het algemeen en de katholieke missie in het bijzonder.

Waar het gaat om de controle van boeren, heeft de introductie van gedwongen cultivatie over het algemeen goede resultaten opgeleverd in de omgeving van Jadotville, waarvan Bunkeya deel uitmaakt. De gedwongen gewascultivatie heeft zeker deel uitgemaakt van de verandering van mentaliteit en heeft deze beïnvloed, niet alleen door de introductie van nieuwe gewassen door de koloniale macht, maar ook door de ontwikkeling van gewassen die bestonden voor de komst van de Europeanen. De uitbanning van hongersnoden en veelvoorkomende tekorten door het verbouwen van cassave, was een positief aspect van de gedwongen cultivatie.

De nadruk op cassavecultivatie, ondanks dat zij heeft geholpen met het beperken van verschillende hongersnoden die de regio hebben geteisterd, werd enkele jaren voor de onafhankelijkheid stopgezet. Psychologisch gezien kan een jager zich niet bezighouden met het verbouwen van een gewas dat veel tijd in beslag neemt; vandaar is het normaal dat de

Yeke dit gewas hebben afgewezen. Wat betreft de reactie op de gedwongen cultivatie, zoals dit wellicht ook andere dingen betreft, maakt het aantal geuite meningen goed duidelijk dat zelfs de bevolking van Bunkeya die trouw was aan de koloniale autoriteit, de gedwongen cultivatie niet goed ontvangen hebben. De traditionele leiders, vooral Kitanika, hebben het vermeden om de banden met de koloniale macht af te snijden en hebben daarmee van de Yeke een verlicht voorbeeld gemaakt voor anderen, zij kwamen bekend te staan als goede werkers. Na de onafhankelijkheid, door de inspanning van Yeke leiders die gericht was op het onderwijzen van de massa inzake gemeenschapsontwikkeling alsmede door een samenloop van andere omstandigheden en factoren zoals de invloed van het stedelijke milieu, de verbetering van de infrastructuur van de wegen etc., heeft de landbouw een belangrijke plaats teruggewonnen en heeft zij een proces van verbetering in gang gezet voor de dorpsgemeenschappen.

De sociale situatie van Bunkeya vanaf het begin van de tweede wereldoorlog tot aan de dood van Mwenda Munongo werd gekarakteriseerd door de oorlogsinspanningen, de effecten waarvan gevoelig waren voor het hele gebied van Jadotville. Gedurende deze periode was de aandacht van de kolonisator meer gericht op de stedelijke dan op de rurale wereld. Het aantreden van Mutampuka, de opvolger van Kitanika aan het hoofd van de chefferie van de Bayeke, werd niet geaccepteerd door een aantal koloniale observatoren die van mening waren dat deze ongeletterde *chief* niet van hetzelfde ervan weerhouden om zich met deze keuze in te mengen. Hieruit blijkt de onmacht van de koloniale staat om zich in traditionele Yeke zaken te mengen, ook al zochten zij later wel inspraak in de benoeming van *chiefs*. De inmenging van de koloniale macht werd tentoongesteld in de affaire Muntu-Mbushi, het rapport waarvan vertrouwelijk is gebleven. Gedurende de hele koloniale periode heeft de administratie de Yeke macht beschermd, uit naam van de alliantie tussen Mukanda Bantu en kapitein Stairs volgend op de dood van M'siri.

Een nieuwe sociale politiek werd opgezet na de oorlog. Deze werd gekenmerkt door een aantal elementen zoals de creatie van sociale ontmoetingsplekken, in de centra buiten de macht van de chefs en in militaire kampen, de creatie van organisaties die zich tot taak stelden de verschillende problemen van de zwarte bevolking op te lossen, zoals CEPSI en FBEI. In de Bayeke chefferies vertrouwden priesters en religieuze machten fondsen aan FBEI toe voor voedselvoorzieningen, de bouw en voorziening van ambachtsscholen, de bouw, bevoorrading en het onderhoud van huishoudscholen in Mukabe en Bunkeya.

Antoine Munongo, de opvolger van zijn vader Mutampuka, trad in 1956 aan op de troon van Bunkeya, op het moment dat Belgisch Congo de invloed begon te voelen van de dekolonisatiebeweging. Bunkeya had op dit moment de hoogst opgeleid *chief* gekozen van Congo. Hierdoor had hij een aanzienlijke invloed op de sociale evolutie van zijn gebied. Hij heeft de politieke structuren van zijn chefferie veranderd en heeft deelgenomen aan de politieke Ronde Tafel die Congo naar de onafhankelijkheid heeft gebracht. Twee belangrijke politieke veranderingen kenmerkten zijn ambt sinds zijn aanstelling: de afwijzing van polygamie onder *chiefs* waardoor de Nihanga zijn speciale rechten over zijn vrouw verloor en de onderdrukking van de functie van de grote priester en offeraar genaamd '*Mfumu*'. Deze functie werd uitgevoerd door Mukonki en Makobeko, die offers van de bevolking aan de

voorouders presenteerden. Het is niet verwonderlijk dat een christelijke *chief* deze functie heeft onderdrukt, die feitelijk indruisde tegen de moraal van het Christendom. De voorouders hebben geen rol te spelen in het dagelijks leven van christenen.

Op het economische terrein heeft het regime van Antoine Munongo de economische structuren van Bunkeya niet werkelijk gewijzigd gedurende de eerste vier jaar van zijn ambtsperiode, welke ook de laatste vier jaar van het koloniale regime waren. De katholieke missie werd het centrum rond welke de economische activiteiten van Bunkeya zich afspeelden. Antoine probeerde tijdens zijn regeerperiode de levensomstandigheden van zijn onderdanen te verbeteren, met steun van sommige organisaties, van welke de CEPESI het meest zichtbaar was.

Op het sociale vlak installeerde Antoine met steun van FBEI voorzieningen voor stromend water in het dorp Bunkeya, door middel van watertorens en pompen. De medisch-sanitaire infrastructuur die men tot op vandaag de dag aantreft in Bunkeya zijn het werk van CEPESI in samenwerking met *chief* Antoine. De *chief* heeft goede contacten onderhouden met alle leiders aan het hoofd van CEPESI.

Wat betreft de ontwikkeling en de controle van boeren, stuurde Antoine Munongo tussen 1969 en 1972 jonge mensen voor landbouwkundig onderwijs en training naar Mangombo. Hij hield zich persoonlijk bezig met de controle van de boeren van Bunkeya, ondanks de Congolese economische conjuncturen die het verval van de rurale economie in gang hebben gezet.

Dankzij zijn opleidingsniveau heeft de opvolger van Antoine Mwenda, Godefroid Munongo, strategische en belangrijke functies vervuld in het professionele en sociopolitieke leven van Congo. Godefroid Munongo deed zijn intrede in het politieke leven in 1958. De municipale verkiezingen van 1957 deden in hem een zeer hardnekkig Katangees nationalisme opbloeien. Hij raakte daarom verwickeld in een hevige strijd tegen de ‘non-originele Katangesen’. Tijdens de verkiezingen van mei 1960 werd hij verkozen tot provinciaal vertegenwoordiger.

Tijdens zijn aanstellingen, als minister van binnenlandse zaken onder het kabinet van Moïse Tshombe en gouverneur van de provincie van Zuid-Katanga die was gecreëerd in 1966, heeft Godefroid Munongo zich altijd ingezet voor een gunstig beleid voor zijn geboorteplaats Bunkeya.

Hij nam de troon over in december 1976 en nam als ambtsnaam ‘*Shombeka Kyalo*’ aan, wat ‘de bouwer’ betekent, diegene die de voorouderlijke grond opbouwde. Wat betreft zijn ideeën was hij een voorstander van Afrikaanse authenticiteit en de voorouderlijke wijze van politiek bedrijven. Godefroid Munongo herintroduceerde de verering van voorouders, gemarkeerd door een speciaal festival op 20 december, de herdenkingsdag van de dood van M’siri. Door zijn sociale en politieke positie heeft hij met goed resultaat een bittere strijd moeten voeren tegen de critici van zijn bevolking. Om de veiligheid van personen en hun bezittingen te waarborgen en om de ontwikkeling van de regio van Bunkeya op de kaart te zetten. Deze situatie trok de bevolking van omliggende regio’s aan om zich in Bunkeya te vestigen, als vluchtelingen.

Godefroid Munongo heeft zich ook ingezet op het economisch domein voor de creatie van ondernemingen die de werkloosheid zouden opvangen en het heropzetten van de infrastructuur van wegen om Bunkeya met zijn achterland te verbinden en hen zo uit hun isolement te halen.

Interne en externe factoren stonden aan de basis van een nieuwe dynamiek van ontwikkeling van het centrum van Bunkeya. Individuele en collectieve pogingen hebben aan dit dorp een beeld teruggegeven als centrum van aantrekkingskracht voor de omliggende bevolkingsgroepen. De heropening en verbetering van wegen met het agrarische achterland, geopend door de *Mwami*, waren de katalysator van gemeenschapsontwikkeling van de hele regio.

Bunkeya, een agrarische regio, heeft een periode van bloei gekend dankzij de langeafstandshandel onder M'siri. Gedurende de hele koloniale periode en de veertig jaren na de onafhankelijkheid is Bunkeya vaak getroffen door hongersnoden en diverse crisissen, de landbouw die er wordt bedreven is puur voor levensonderhoud. De pogingen tot het onderwijzen van de rurale massa en hun ontwikkeling, begonnen door Antoine Munongo en voortgezet door Godefroid, de relatie tussen stad en platteland, hebben van Bunkeya een nieuw centrum van aantrekkingskracht gemaakt, het enige vooruitstrevende grote dorp in een straal van meer dan 400 kilometer, van Likasi tot aan Mitwaba. Het grote voordeel van de kolonisatie is dat zij een lokale elite geformeerd heeft die bijgedragen heeft aan de vooruitgang van de stad, dat zij een infrastructuur van scholen en sanitair opgezet heeft en dat zij de vorming van organen zoals CEPSE/CEPSE (het orgaan van de *Union Minière du Haut-Katanga* die *Gécamines* geworden is) gestimuleerd heeft en heeft bijgedragen aan het onderwijzen van de gemeenschap, maar dit heeft in het heden geen grote vruchten afgeworpen.